

Торосова Л.А. Цитологические исследования женской шишки сосны обыкновенной разного географического происхождения на первом году развития

На цитологическом уровне выделены основные этапы формирования женской шишки первого года развития (n+1) для сосны обыкновенной в географических культурах Левобережной Лесостепи Украины. От начала формирования семяпочки до прорастания пыльцы в ней существенных нарушений эмбриологических процессов не обнаружено. Для разных групп климатипов (Северные, Поволжские, Островные боры, Западные, Южные, Местные) определены и сравнены сроки (микрофенология) и длительность прохождения основных этапов.

Ключевые слова: цитологические исследования, сосна обыкновенная, географические культуры, женская шишка.

Torosova L.A. Cytological researches of the female cone of Scotch Pine from different geographical origin on the first year of development

At cytological level were determined and described the main stages of the female cone's formation on the first year of development (n+1) for Scotch Pine in the provenance tests of the Left-bank Forest-steppe of Ukraine. From the beginning of a seed bud's formation to the pollen's germination essential violations of embryological processes weren't found out. For different groups of climatypes (Northern, Volga region, Island pine forests, Western, Southern, Local) were defined and compared terms (microphenology) and duration of their passing.

Keywords: cytological researches, Scotch Pine, provenance tests, female cone.

УДК 634.0.64

Аспір. О.І. Боцула¹ –

Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан проблем розподілу та використання земель лісогосподарського призначення. Обґрунтовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо вдосконалення відносин та визначення перспектив сталого використання земель лісогосподарського призначення. Визначено, що під сталим використанням земель лісогосподарського призначення потрібно розглядати їх регульоване використання, яке створить належні умови для покращення стану лісових ресурсів, збільшення їх площі, збереження біорізноманіття та задоволення потреб суспільства.

Ключові слова: землі лісогосподарського призначення, лісовий фонд, стале використання природних ресурсів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Аналіз сучасного стану загальних проблем розподілу та використання земель лісогосподарського призначення дає об'єктивні підстави стверджувати про недосконалість відносин у цьому сегменті економіки. З одного боку, відносини, що склалися у сфері регулювання землями лісогосподарського призначення, є складовою частиною природокористування і їм притаманні всі загальні особливості останнього, з іншого – вони мають певну специфіку і потребують свого вдосконалення, насамперед відповідно до сучасних актуальних тенденцій соціально-економічного розвитку, які пов'язані насамперед зі вступом України до СОТ та інтеграцією у світову

економіку, нагальними завданнями реформування економічних відносин та інституційних структур у лісовому та земельному секторах господарювання відповідно до умов сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблеми. Розробці наукової проблематики, пов'язаної з підвищенням ефективності охорони, відтворення і використання природоресурсного потенціалу в останні роки приділяється значна увага. Для її вирішення зробили внесок: з питань економіки природокористування – І.К. Бистряков, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, Л.І. Мельник, В.С. Міщенко, Я.Б. Олійник, О.І. Фурдичко, М.А. Хвесик та інші; з питань економіки лісокористування: С.А. Генсірук, Н.М. Василик, О.І. Дребот, Я.В. Коваль, П.І. Лакида, І.М. Лицур, Е.В. Мішенін, В.І. Пила, І.М. Синякевич, Ю.Ю. Туниця, О.М. Шубалий та багато інших вчених. Проте проблеми дослідження сталого використання земель лісогосподарського призначення залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження, що і визначає актуальність теми запропонованої статті.

Мета дослідження. Складність та недостатнє вивчення проблем сталого використання земель лісогосподарського призначення визначає необхідність подальших теоретико-методологічних та прикладних розробок щодо формування якісно нових сучасних підходів у вирішенні зазначеного питання. Тому метою роботи є обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення відносин та визначення перспектив сталого використання земель лісогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наприкінці ХХ ст. людство у своєму розвитку зіткнулося з проблемою надзвичайної складності – необхідністю формування нової моделі розвитку цивілізації, яка змогла б протидіяти екологічній катастрофі. Цей процес спирається на забезпечення добробуту і безпеки людини, її прагнення жити у гармонії з природою.

Сталий розвиток визначено ООН як основний напрям розвитку цивілізації на ХХІ ст. Його основні завдання були ухвалені Конференцією ООН з навколишнього середовища і сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) і були відображені в спеціальному документі, який отримав назву "Порядок денний на ХХІ століття", де сталий розвиток розглядають як такий, що не тільки породжує і сприяє економічному зростанню, але й справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля більшою мірою, ніж знищує його, сприяє зростанню можливостей людей, а не збіднює їх. Тобто сталий розвиток – це такий розвиток, у центрі якого людина, яка зорієнтована на збереження природи [1, с. 3].

Офіційно визнано, що близько 15 % території України з населенням понад 10 млн осіб перебуває у критичному екологічному стані. При цьому в Україні – найвищий у Європі рівень розораності земель, споживання водних ресурсів, вирубування лісів, а антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в кілька разів перевищує відповідні показники в розвинених країнах світу та продовжує зростати [2, с. 149].

Більшість земель лісового фонду також перебувають у зоні промислового забруднення, а їх загальний стан не відповідає еколого-економічним вимо-

¹ Наук. керівник: ст. наук. співроб. І.М. Лицур, д-р екон. наук

гам. Особливо актуальними сьогодні є проблеми, пов'язані із наслідками виникнення катастрофічних паводків на річках Карпатського регіону, що проявилось значними ерозійними процесами та порушеннями екологічної рівноваги. Потребують вирішення проблеми щодо попередження та боротьби з лісовими пожежами, ураженням лісового фонду від масового розмноження шкідників, самовільне вирубування лісів тощо.

Таким чином, для забезпечення підвищення продуктивності лісів, поліпшення їх корисних властивостей і задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах, важливого значення набувають відтворення, охорона та захист лісів. У цьому контексті особливої актуальності набувають вирішення проблем сталого використання лісового фонду, зокрема сталого використання земель лісогосподарського призначення. На думку деяких науковців, наявність тих або інших природних ресурсів, зокрема лісових, може стати потужною конкурентною перевагою для розвитку економіки району, регіону, країни [3, с. 10].

Лісовий фонд – це територія лісів і земель, покритих лісом, які призначені для потреб лісового господарства. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [4, с. 3].

При цьому серед науковців існує дискусія стосовно змісту категорії земель лісового фонду (нині земель лісогосподарського призначення), яка виникла ще до прийняття чинних лісового та земельного кодексів і проявляється наразі у певній неузгодженості цих документів щодо тлумачення зазначеного терміна. Так, наприклад, згідно зі Статтею 5 Лісового кодексу України [4, с. 4], до земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства. У цій статті також зазначено, що віднесення земельних ділянок до складу земель лісогосподарського призначення здійснюється відповідно до земельного законодавства. Тоді як під час аналізу чинного земельного законодавства, зокрема Земельного кодексу України [5], виявлено певні суперечності. При цьому можна погодитися з точкою зору [6], що норми ст. 55 Земельного кодексу України дещо вужче розкривають поняття земель лісогосподарського призначення. Так, згідно з ч. 1 ст. 55, до земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства. Проте, для усунення неправильного тлумачення, нормою ч. 2 цієї ж статті встановлено, що до земель лісогосподарського призначення не належать землі, зайняті:

- а) зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів;
- б) окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

На нашу думку, необхідно узгодити зазначені вище нормативні документи щодо визначення терміна земель лісогосподарського призначення, тому що земельне законодавство має визначати загальні положення, які стосуються регулювання використання та охорони земель лісогосподарського призначення, а лісове – специфіку регулювання цих відносин.

Отже, загалом землі лісогосподарського призначення варто розглядати як один із елементів екологічних систем лісів, що беруть участь у природному функціонуванні всієї екосистеми. При цьому земля виступає, з одного боку, як просторовий базис, на якому росте лісова рослинність, а з іншого – як засіб виробництва, що забезпечує життєдіяльність лісу.

Табл. Лісистість країн Європи

№ з/п	Країна	Загальна площа території країни, тис. га	Площа вкритих лісом земель, тис. га	Процент лісистості
1	Швеція	45218	27264	60,3
2	Фінляндія	33814	21883	64,7
3	Франція	54919	15156	27,6
4	Іспанія	50596	13509	26,7
5	Німеччина	35702	10740	30,1
6	Туреччина	77945	9954	12,8
7	Італія	30132	9857	32,7
8	Україна	60370	9491	15,7
9	Польща	31268	8942	28,6
10	Норвегія	32376	8710	26,9

Як видно з таблиці, найбільшу лісистість мають Фінляндія та Швеція (понад 60 %), в половину менша територія, вкрита лісами в Італії та Німеччині. Тоді як Україна має лісистість, що майже в 4 рази менша за лісистість найбільш "зеленої" країни – Фінляндії. При цьому загальновідомо, що оптимальною для України вважається лісистість 20 %. Станом на 2011 р., за даними Держлісагенства [7], загальна площа лісового фонду України становить 10,4 млн га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн га. Лісистість території країни становила у 2011 р. 15,7 % що є значно нижчою, ніж у багатьох країнах Європи. У таблиці наведено дані про лісистість деяких країн Європи [8].

Рис. Відомчий розподіл земель лісового фонду у 2011 р.

Як видно із рис., найбільша частка (68 %) припадає на Держлісагенство, Мінагрополітики (17 %), землі запасу (7 %). Загальна площа земель лісогосподарського призначення України становить 9400,2 тис. га. Найбільше таких земель є на Поліссі – майже 30 % і в Карпатах – 40 %, а в Лісостепу – 14 %, Степу – лише 5 % [9]. Розподіл площі лісів за деревними породами має такий

вигляд: площа хвойних лісів (сосна, ялина) становить – 41,9 %, площа твердолистяних порід (дуб, бук) – 36,4 %, площа м'яколистяних порід (береза, осика) – 6,3 %. Таким чином, за результатами проведеної аналітичної оцінки ми виявили, що ліси та землі лісогосподарського призначення в Україні мають певні особливості, порівняно з іншими європейськими країнами:

- значно нижчий від середньоєвропейського рівень лісистості території країни;
- обмежений режим використання та специфіка відомчого розподілу (66 % припадає на Держлісагентство);
- більшість земель лісового фонду також перебувають у зоні промислового забруднення, а їх загальний стан не відповідає еколого-економічним вимогам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Україна вибрала для себе стратегічний курс на євроінтеграцію. З метою формування системи сталого природокористування, яка була б за ефективністю подібна до діючих моделей у країнах Європейського Союзу, на порядок денний висувається питання щодо реформування лісової галузі, зокрема використання земель лісогосподарського призначення.

На нашу думку, пріоритетними напрямками розвитку земель лісогосподарського призначення України на найближчий період мають стати:

- розширене відтворення земель та поліпшення їх якості;
- збільшення лісистості території до оптимальної;
- раціональне використання земель;
- впровадження системи плати за користування землями лісогосподарського призначення на рентній основі;
- збільшення площ, розширення системи рекреаційного використання лісів та земель лісогосподарського призначення.

Отже, розширене відтворення земель лісогосподарського призначення сприятиме оптимізації лісистості у регіонах та створить належні умови для їх оздоровлення в екологічному плані, а визначення напрямів покращення їх стану сприятиме забезпеченню сталого розвитку й управління лісовим господарством, збільшенню площі лісів, збереженню біорізноманіття та невиснажливого лісокористування, задоволенню потреб суспільства в лісових ресурсах.

Якщо в загальному розумінні під сталим використанням природних ресурсів розглядаються обсяги та засоби їх використання за умови запобігання їх виснаженню, відтворення відновлюваних ресурсів, зниження темпів використання не відновлюваних завдяки збереженню стійкої рівноваги в локальній, регіональній та глобальній екосистемах [10], то, на наш погляд, під сталим використанням земель лісогосподарського призначення потрібно розглядати їх регульоване використання, що забезпечує оптимальні темпи відновлення та екологічну рівновагу, сприяє задоволенню потреб суспільства в лісових ресурсах.

Література

1. Порядок денний на XXI століття. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.un.org/russian/document/declarat/summitdecl.htm>.
2. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування : монографія / Б.М. Данилишин. – К. : Вид-во РВПС України НАН України, 2008. – 280 с.
3. Хвесик М.А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу : монографія / М.А. Хвесик, О.М. Шубалий, Н.М. Василюк. – К. : ТОВ "ДКС", 2011. – 498 с.

4. Лісовий кодекс України. Кодекс України про надра. Водний кодекс України. Повітряний кодекс України. – Харків : Вид-во "Одісей", 2011. – 232 с.
5. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – С. 27. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
6. Чопик О.П. Поняття та склад земель лісогосподарського призначення // Науковий потенціал України 2009 : матер. п'ятої Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (25-27 березня 2009 року) / О.П. Чопик. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.lesovod.org.ua/node/3449>.
7. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk>.
8. Шкарлет С.М. Особливості розвитку целюлозно-паперової галузі України / С.М. Шкарлет, Т.О. Довга // Вісник Чернігівського державного технологічного університету : зб. наук. праць. – Сер.: Економічні науки. – Чернігів : Вид-во ЧДТУ, 2011. – № 1(48). – 497 с.
9. Мірошніченко А.М. Земельне право України : підручник / А.М. Мірошніченко. – К. : Вид-во "Алерта"; Центр навч. літ-ри, 2011. – 680 с.
10. Berg van den. Historical and Future Models of Economic Development and Natural Environmental. Toward Sustainable Development: Concepts, Methods, and Policy / Berg van den, Jeroen C.J. and Jan van der Straaten. – Washington, D.C. : Island Press, 1994. – Pp. 211.

Боцула А.И. Проблемы и перспективы стабильного использования земель лесохозяйственного назначения Украины

Проанализировано современное состояние проблем распределения и использования земель лесного фонда. Обоснованы теоретические положения и практические рекомендации по совершенствованию отношений и определению перспектив стабильного использования земель лесного фонда. Определено, что под постоянным использованием земель лесного фонда следует рассматривать их регулируемое использование, которое создаст надлежащие условия для улучшения состояния лесных ресурсов, увеличения их площади, сохранения биоразнообразия и удовлетворения потребностей общества.

Ключевые слова: земли лесохозяйственного назначения, лесной фонд, устойчивое использование природных ресурсов.

Botsula O.I. Problems and perspectives of sustainable land use forestry purposes of Ukraine

The present state of the problems distribution and land use for forestry purposes. Theoretical approaches and practical recommendations for improving relationships and identify prospects for sustainable use of land for forestry purposes. Determined that under the sustainable use of land for forestry purposes should be considered regulated of their use, which will create the necessary conditions for the improvement of forest resources, increase their size, biodiversity and meet the needs of society.

Keywords: land for forestry purposes, forest resources, sustainable use of natural resources.

УДК 630*[23+68]:167.1

Аспір. Ю.В. Шведюк¹ – НЛТУ України, м. Львів

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ЛІСОВИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Описано різні підходи до визначення понять "стале управління лісами" та "стале управління лісовим господарством". Визначено основні принципи сталого управління лісами. Розглянуто законодавчі та нормативно-правові акти щодо реформування лісової галузі і переходу до сталого ведення лісового господарства. Висвітлено особливості відтворення лісів різними способами, їх основні переваги і недоліки. Узагальнено основні проблеми, які виникають у процесі відновлення лісів і лісорозведення, та розроблено комплекс заходів, реалізація яких сприятиме їх вирішенню.

¹ Наук. керівник: доц. Л.Д. Загвойська, канд екон. наук